

Այս ատիւն հարկ կը համարւի՝ ծանուցանելու ձեզ, թե՛ Կուստտարիմ մնալով մեր առաքելութեանը իրօր շարունակեմք միշտ և հանապազ մեր սարսուռը ատարելու անհաւապէ՛ս և այս կերպիւ արժանի ըլլա՛լ իր մեծագին համակրութեանը հետ , բարեհաճութեա՛ւ վաճառականութեան պաշտօնէ՛կն՝ յորմէ կախումն ինք մեր տոեանը և որուն՝ առևտրական գործոց պաշտ՛ւննոր թխանը և արդարութեան արադատէ և ամբողջ ապէս բաշխմանը համար ունեցած՝ մշտնադէ անստարակոյս ևս առաւել կտորաբեղապէ յայտնի պիտի ըլլայ ձեզ, ինչու որ անոր կանոնաւոր և ճիշտ ընթացքը

ապահովելու համար՝ յիշեալ պաշտօնեան զովութեան արժանի ջանքով յաջողեցան ի ձեռս բերել զբարձրագոյն հրամանն, որպէսզի փաստարանները կարող ըլլան իրենց պաշտօնը վարելու կայսերութեան զանազան աստեանայ մէջ:

Համոզեալ եմ, Տիարք, թէ ձեր կողմանէ անկեղծաբար պիտի ջանայք զիւրացնելու ձեր ձեռքը եղած ամեն միջոցներով, զկատարուին պարտուց մերոյ, որք փշալից և միանգամայն խիստ փափուկ են:

Պատիւ անձինս համարիմ լինել, Մեծա. Տեա՛րք,
Անձնատուր ծառայ ձեր:
(Ստորագրեալ) Մ. Ա. Ա. Ս. Ս.

Հետեւեալ համար՝ զոր Եղիշտոսի Ընտնորդ գերագաւառ տէր Մեծորդը եպիսկոպոսը Գահիրէէն յուղարկած է մեզ, ձեռքերն ու զհասնելով, այսօր միայն կարող եղանք հրատարակելու զայն: Մեր ընթերցողաց ուշադրութիւնը այս կարեւոր գրութեանը վերայ կը հրաւիրեմք, որ Եղիշտոսի ազգային այժմեան անցից հաւատարիմ նկարագրութիւնն է:

Գահիրէ, 2—14 Սեպ. 1820:

Յարգոյ խմբագիր Արշալոյս ազգագրութեան լրագրոյն:

Խնդրոյ մը օրինաւոր վիճարկութիւնը ամենահարկաւոր է, որպէսզի հասարակաց ասեանը երկու կողմն յառաջ բերած փաստերը տեսնելով, կարող ըլլայ վերջնական արդար զատաւճիւ մը տալ: Իսկ երբ օրինաւոր վիճարկութեան տեղ՝ անկախ լսութեան, և փաստերու տեղ՝ անհիմն դրդարարութիւններ կը անգրգոյս յղաւ, միտ հասարակութիւնը փոխանակ համոզուելու և եղբւրքեան ստուգութիւնը խմբակը՝ պիտի հասնիայ անշուշտ թէ զրուցուածը արդարութիւնը չէ, այլ կուսակցութեան ոգին է, որ կուղէ ծածկել զճանապարհութիւնը: Սակայն ճշմարտութիւնը երբեք անհետ չըլլար. այլ ընդհակառակն՝ մոթի մէջ գործուածները վաղ կամ անագան ի լոյս կը հանէ: Թէպէտ չէինք ուղիւ գործոյն կառնորդութիւն տալով, սիրելի հասարակութեան ձանձրութիւնն արտաճուել ներկայ մեր նամակովը, ու մինչև հիմա եղած հրատարակութիւնները մասնաւոր անձանց ազատ գաղափարները համարելով՝ կը յուսայինք մեր յուղարկած տեղեկագրութեանց արդար ու օրինաւոր պատասխանը ամեն կեղծութեան վարչութեանն: Բայց նա զժողովարար, փոխանակ իր դատարարութեան պաշտօնը կատարելու և ի մէջ պահանջած տեղեկագրութեանց խմբատուր գործոյն բացատրութիւն տալու, ընդդէմ արդարութեան սկզբանց շփոթութեան մէջ կը ձգէ զգործը աներկոյթ ձեռքի մը զօրութեամբ. որով մեր գիրքը անգործագրելի կը մնայ ցարդ: Չմի գիտե՛ր թէ ո՞ր տէրութեան օրէնքներէն կամ ո՞ր ազգի կանոններէն ընդունուած է այսպիսի գործողութիւն մի որ բոլորովին հակառակ է լուսաւորեալ դարու վարչական ընդհանուր քաղաքականութեանը: Այս ըստանկը, նուազապէս կրնայ ըլլալ Մարտի 999 թուոյն մէջ հրատարակեալ նամակը. որ ասուել պաշտօնական կիրաւարանք մը ունի քան թէ մասնաւոր: Այսու ամեն նայելու այս կէտը կարեւոր չէ. ո՞ր կողմէն կուղէ թի՛ւ ըլլայ, միայն թէ դիրքերուն ոճը պարբերակով լսողին յայտնի կուտակցութեան ոգին մը կը զգուցնէ: Աստի կը հարցնեմք մեր եղբայր նամակագրին թէ ի՞նչ իրաւանք կըսէ «Եթէ նոյն գրուածները ստոյգ ըլլային»: Արդ՝ ինչչե՛ն հասկցիր է նոյն անտուգութիւնը, ինչո՞ւ համար հասարակաց արդար դատողութեանը չենք կայացը ներկայիս կը գրուած նամակները և ի՞նչ պատճառաւ գրածներուն վերոյ բառաբարբառացաւորութիւն չտար, այլ ըստ քմայ միայն ուղած կէտին վերայ կը լսուի: Վէ՛՛՛՛ ձի մը կամ դատի մը ստուգութիւնը ի՞նչ կերպով կը հաստատուի, և դատը ի՞նչպէս կրնայ արդարութեամբ վերջանալ, ո՞չ ապաքին բոլոր հակասութիւններն անհետացնելու համար տկանատես անձանց վկայութեանը կը կարօտի, միանգամայն դատի ներքեւ գտնուողներուն անցեալ կեանքը նկատողութեան և քննութեան տեսելով: Եթէ այս այսպէս է, ինչո՞ւ համար ուրեմն ուշադրութիւն չմատուցուիր յատուկ տեղեկագրութեանը, քահանայիցի ու երեւելի անձանց վկայագրութեանը, մայրաքաղաքի ազգային վարչութեան պաշտօնական ծառայանքը՝ հանգիստ եղբւրքեան պարարայիւքը: Այս ամեն գրուածներն ի՞նչ Պատրիարքարան կը կոչուին. սակայն մեր նամակագիր կը որո ըսածին նայելով, տանք ամենքն ալ անտուգ և սուտ են. միայն ասանց վկայութեան գրուած մէկու մը նամակները ստոյգ են: Ի՞նչ օրինաւոր վճիռ և ի՞նչ զեղեցիկ պատասխան. ըսելէ թէ եղբայր նամակագիր, դուք Գահիրէի ազգային վարչ-

չութեան ու եկեղեցւոյ պաշտօնէից վկայութիւնները և գրութիւնները առ ոչինչ կը համարիք:

Յորչափ որ կեղծութեան վարչութեան յարաբերութիւնները իւր պաշտօնէից գրութիւններով կը հաստատուին, և քաղաքի մը ազգային վարչութիւնը նոյն քաղաքին ժողովրդեան երեսփոխանն ու կեղծութեան վարչութեան ձեռքն է, և թէ ասոնց ամենուն գրածները ու վկայութիւնները անտուգ կը համարիք, ապա ուրեմն այս գործոյն նկատմամբ երկնային պատգամ մըն ալ գտնու ըլլայ, դուք դարձեալ անտուգ պիտի քարոզէք. և ինչո՞ւ չէ. քանի որ դատաւարան(1) միանգամայն դատարար է: Այսու ամենայնիւ կը հրաւիրեմք զմեր եղբայր նամակագիրը որ քիչ մը անկողնակալութեամբ կորցալ և անաչառութեամբ քննէ մեր գրածները, զորս կը կերտահատանմք. քանզի վէճը Միսրովի ու Աստուածատուրի վրայ չէ. հասարակաց ժողովոյ, ժառանգորդաց և Աստուածատուրին մէջ է: Ժողովները ազգային պատուոյն պահպանութիւնը և ապահովութիւնը կը կրնան և ժողովագրողներն ալ իրենց կորուստը: Արդէն այս ամեն ըսածներնիս կը հաստատուին ազգային վարչութեան ամենայն արձանագրութեամբ. բայց նամակագիրը արձանագրութիւնը բանի տեղ չդնելէ ետեւ, նախկինը ճիշդ լուրագրութեան տարագրութիւնները և ըստ օրինի եղած վկայութիւնները ոչինչ կը համարի, երկրորդ՝ տէր Գասպարեան պարսկական ըրածները գովելով՝ քաղաքիութիւն կուտայ անոր: Ի՞նչ արդար դատաստան և ի՞նչ օրինաւոր վճիռ: Գուցէ մեր եղբայր նամակագիրը զիտեալով չգիտութեան դարկած է որ՝ չէ՞ թէ միայն ազգային կեղծութեան միայն չիւղարկած սենեակ մը բանալ և տոնաց գիտութեան արկովը ներս մտնելը՝ քրէական յանցանք կը համարուի ըստ օրինաց:

Եղբայր նամակագիրը պիտի որ գիտնայ, թէ ասի կտակը ամեն օրինաւոր վաւերականութիւն ունի, յորմէ զուրկ է երկրորդը. առաջինը՝ հնգի չափ երեւելի ստուրգութիւններէ ի զատ, երեք վարդապետաց, մէկ քահանայի, նոյնպէս հանգուցեալ Գարբիէլ սրբազանի ստորագրութեամբ և կնիքով վաւերացած է: Ահա այս կտակը՝ ծրարեալ ի նամակաւ, կը յուղարկեմ ձեզ խնդրելով որ հրատարակէք զայն ի լուր հասարակութեան. որպէսզի բարեւել ժողովուրդը կարողանայ ի մանուկերէն մէջ ինքն ինքն ամեն տարեւորութիւնները ըստ ամենայն մասանց: Արդ՝ այս գործը անձնական վերաբերեալ խնդիր մը չէ, այլ ընդհանուր ազգին կը պատկանի. քանզի թէ՛ Ս. Երուսաղէմայ վանքը և թէ՛ Եղիշտոսի եկեղեցիները՝ ազգային իրաւասութեան ներքեւ գտնուելով, ինչ որ ըլլայ՝ թէ՛ շահ և թէ՛ վնաս ընդհանուր ազգին կը վերաբերի. բաւական է որ ազգութեան անունը կրէ: Խնդիրը վերջապէս ասոր վրայ չէ, այլ ասորինստոր կերպի ազգային վարչութեան կնիքները քահիւ և դռները բանալով՝ կա՞ն ու կարասիքը տնօրէնատունը փոխադրուելուն վրայ է: Եթէ Աստուածատուր վարդապետը կուղի խաղաղութեամբ գործը կարգի դնել, ինչո՞ւ համար եղբայրարար նախ թէ՛ մեզի և թէ՛ ազգային ժողովոյն հետ բանակցութիւն չըլլաւ: Աւելի ազգէ չէ՞ր ըլլար որ անգամ ի լսուի, և երբ տեսնուի թէ իւր փափաքին հակառակ որոշ պատասխան մի կը տարուի իրեն, յայնժամ զիմը այլուր. վանդի բոլոր կա՞ն ու կարասիքը կրեալ սենեակներուն մէջ պահուած ըլլալով, ստակի մը չափ կորսուելուն կասկած չէր կրնար ունենալ: Բայց սենեակներուն կը նիւնները հանելու խնդիր մը ամենին մեզ չըրաւ, մի միայն առջի մեծ գրան բացուելուն համար դրուար բանակցութիւններ կը ըլլային տէր Գասպարեան եղբայր հետ: Արդ՝ Աստուածատուր վարդապետը ապահով կրնար ըլլալ յիշեալ կահուեկարասեաց արժէքին վերայ. ինչու որ տէր Գասպարեան պարոն Յակոբին քով ժառանգները 40,000 Ֆրանք մուհալաւ պահանջ ունին. ուստի այս դրուցածներն յայտնի կը տեսնուի որ ի զուր բորբոքեցաւ այս վէճը՝ յիշեալ վարդապետին բնական ընթացքէն: Բայց այս որոգայթը՝ որ այսօր փառք և պատուով կը պատկուի ազգային պաշտօնական լիզուներէ, ըստ ամենայն երեւմանց, զիտմամբ բարոյած էր: Գարձեալ մեր եղբայր նամակագիրը՝ առանց խիղճ ընելու, սկսե՛ր է անգոյ յանցանքներով մեր աչքը վախցնել: Եթէ ամենուն ալ ականատես վկայ է, թո՛ղ իւր ստորագրութեամբ վկայ ըլլայ, որպէսզի մենք ալ տեսնեալ համոզուինք. ապա թէ՛ ոչ, ինքն ի Պօլիս գործը յեղի պատու, ինչպէս կրցեր է իւր ճշմարիտ վկայ նա-

(1) Լուստանդուպոլսոյ տեղական ժողովոյ նախագահ գերապատիւ Սիմեոն եպիսկոպոս:

մակագրել և «յանցանք չէ՞ մի» ըսելով վճիռ տալ: Աստուածատուր վարդապետին մեր կողմէն ապտակուելը սոսկալի՝ սուտ մըն է. անոր չանթան բռնի բանալով՝ թղթերը իրեւ թէ՛ ձեռքէ ձեռք պտուղեցելը՝ նոյնպէս զիտուլին սուտ. այլ ըստ առաջարկութեան ժառանգորդներէն մէկուն, իւր չանթան ինքը բացաւ: Մեզի ինչ վերաբերութիւն կար այս գէպիս մէջ Երուսաղէմայ սրբազան Պատրիարքին կամ Միսրաւութեանն ալ նունը բերաննիս առնել, մինչդեռ նոյն երեսին մինչև նոյն ատեն ո՛չ վնաս մը տեսիւր էինք և ո՛չ զէջութեան մը. այլ յիշեալ վարդապետը՝ իւր գործած թերութիւնները ծածկելու նպատակաւ ասանկ զրդարատական լսութեանը կամեցեր է ամեն կողմ գողտել ու սիրտերը պղծութեւ. փա՛ռք իրեն: Մեր եղբայր նամակագիրը կը յաւաւելու ըսելով թէ՛ «կեղծ հեռագիր գործելը յանցանք չէ՞ մը»: Այո՛, դարձեալ համար յանցանք է և ոչ թէ՛ չղարկողին, մեզ ինչ կարեւորութիւն կար հեռագրելու քանի որ և մէկ կողմէն իրեն արդէք մը չէր յեղի պատու ելլելու կամ չելլելու. և ինչ պէտք ունէ՞լնք: Պօլիս — Պօլիս ու Պօլիս կնիքներն անանկները լսուանել, մինչդեռ նոյն անձինքն իրաւաստցութեան գէմ մեզ հակառակ և թշնամի չեն: Աստի այս կեղծութեան գաղտնիքը՝ ոչ թէ մենք, այլ Աստուածատուր վարդապետը կրնայ գիտնալ: Աստի զարձեալ այն աստիւնը՝ թէ՛ անոր նամակը մեր ձեռքը անցած ըլլայ, արդէն դուք եղբայր նամակագիր, հետեւութեամբ կը հաստատուիք այս ստուգութեան՝ ըսելով թէ՛ «վարչութեան կողմէն Միսրովը կախապաշտի գոյցած նամակներուն պատճէնը՝ զոր Երուսաղէմայ Պատրիարք խորհին վարդապետը կը խորհէ կողք Աստուածատուր վարդապետին, մեր ձեռքը անցեր է»: Երուսաղէմայ, ուրեմն, որ մեր կատարած փութատեցիք. քանզի նոյն մասին վարչութեան բողոք ըրած է ինք, և ասէ պատասխանը լրագրով ընկալանք. ըսելէ թէ՛ մեր ու վարչութեան մէջ գրուած նամակներուն պատճէնները մէկ կը խորհուին կողք Աստուածատուր վարդապետին որ պար կը զամը պարտաւան: Դատ գեղեցիկ անօրէնութիւն և ինչո՞ւ չէ. Սիմեոն սրբազանը խորհին վարդապետի ձեռքով պարտաւոր է պայտս վարդապետ. վանդի երկու քն ալ միեւնոյն գործը յաջողեցնելու համար կաշխատին: Արեւմտեան եղբայր նամակագիր, Պատրիարքարանի գիտնէն այս մասին մեր գրած բողոքագիրը ուշի ուշով կալուանիդ կը խնդրեմք որպէսզի համոզուիք թէ մեզի եկած նամակները մենք չընդունած, անոնց օրինակները Աստուածատուր վարդապետին յուղարկուելով, մէջի գրուածները ժողովրդեան ղեկին բերանը կը պտուղեցին: Այս անպատեհ և ապօրինի ձեռք ընթացքին գէմ, տեղայն ազգային վարչութիւնն ևս յատկապէս բողոքած է. ըստորում վարչութեան անդամները չուկայն դաւով մեզի կը հարցնէին թէ ձեզ այսպիսի նամակ մի կըսած է կողք, մինչդեռ մենք ապաւին նոյն նամակը չէինք ընդունած. սակայն անոք օրինակը Պօլիսի Աստուածատուրին կը յուղարկուէր. անկէ ալ տեղայն իրենց ձապի մահաւոր Պօլիսի ձեռքէ մեզի նկատմամբ Պատրիարքարանի անօրէնութիւնները ժողովրդեան մէջ հրատարակուեալ մեծ շարժում մի կը ըլլար. որուն նպատակն էր իւրաքանչէր թէ մեր անունը արատաւորեալ զրդուութիւն անբանեղ քաղաքիս մէջ մեզի գէմ: Բայց իրենց փափաքին հրատարակութեանը, նոյնպէս մեր զարձեալ ալ ծանր երեւեալով, վարչութեան գործը դարձնելու ըսելէ թէ՛ պատճէնները մեր վարչատեղակալ զրդարաւութիւն ըրած ենք: Սակայն բողոքող միայն մենք չեմք. այլ իրենց կուտակեցանք բերանն ըստ ինքն ալ կը բողոքենք. չեմք գիտիք թէ այս վերջի բողոքներուն ինչ անուն կամ ինչ պատասխան կը տարուի: Այս բողոք գաղտնի հնարքը բանեցնողները թո՛ղ մտածեն թէ Աստուած ներկայութեանն ամէն մը չեն կարող ծածկել և սուրբ եկեղեցւոյ ահադր բեմը երբեք չարգարացներ զայս ամենայն: Արդ երկու կողմն ալ կարգաւոր ենք. անձնական շահ մի չկայ այլ յօդու ժողովրդոյ պիտի աշխատեմք. ինչո՞ւ ուրեմն ստուգութեամբ և զրդարատութեամբ արդարութիւնը ծածկելու կաշխատուի, որ ուշ կամ կանուխ պիտի յայտնուի:

Մեր եղբայր նամակագիրը գեղեցիկ խորհրդածութեամբ մի կուտաւարիէ թէ՛ երկուքն ալ ի Վ. Պօլիս գալով՝ իրենց զատը տեսնուի: Ահա՛ առաջարկութիւն մի յորում կը խոյանայ բողոք վճին ողին, և ըստուած բուն որոգայթը այս է. բաւական է որ Եղիշտոսի հոգին դուրս ելլնք. իսկայն վճէ՛ խաղաղութեան և թշնամութեանը՝ բարեկամութեան կը զաւանդուի: Այնուհետեւ ինչ պէտք են դատ, փաստ և վկայականներ. եթէ բան չուիւ դատաստան խնդրէ և դատ պահանջէ. գործը և

բնակ վրայ կը մնայ և ինքնիրեն կը ընկնայ կերթայ : Զայս ըսելով՝ չեմք ուզեր հասկընել թէ պաշտօնէս չեմք զատուիք և Վարչութեան որոշումները չեմք յարգեր : քա՛ն լիցի : այլ կուզեմք ըսել որ՝ եթէ խնդրէ մեր պաշտօնին վերայ է, մեծարկող Վարչութիւնը կընար, ներկայ վիճէն առաջ, այսպիսի առաջարկութիւն մի ընել մեզի տուած 308 թիւ նամակին զօրութեամբ հաւանատ : Երբ Վարչութիւնը այսպիսի որոշում մի ըրաւ և մեզ հաղորդեց զայն : — Երբէք : միայն թէ ներկայ վիճը ստիճ բռնելով, առաջնորդութեան խնդիր մընալ յարուցանել և գործադրել կուզեն : Բայց այս երկու խնդիրները իրարու հետ ընաւ յարաբերութիւն չունին, ուստի պէտք է որ առաջ մէկուն դատը արգարտութեամբ վերջանայ ու ետքին միւս խնդրէ որոշուի : Կեղծութեան կան Վարչութիւնէն ի ժամանակին առ մեզ յանձնուած նամակը արտօնութիւն կուտայ մեզ Եղիարտոսի ազգային գործոց վերայ ալ հսկել : Ստեփան Զրանցքին բայցման հանդէսը ընկնալէ ետեւ : Տարր ամսուան միջոցին միջին չճճ համար առաջնորդութեան նկատմամբ ազդարարութիւն մի չեղաւ մեզ, և հիմա իրեւ յանցանք որ զործ զենել կուզեն զայն :

Ամեն գործ առանց կանոնի չկրնար տեսնուիլ և մի և նոյն վիճը երկու տեղ դառնել տալով որքան չէ ամենին : Եթէ կտակի այս խնդրէ՝ ազգային էր, ինչո՞ւ համար սկիզբէն անոր որոշումը Պատրիարքարանէն չպահանջեցին, և տեղւոյս կոտորածութեան խնդրադիր մասնաշաղկապով իրեւ քաղաքական յանցանք խնդրադիր ժողովին կանչել տուին զմեզ, որով մենք ալ ստիպուեցանք զրոյ՝ պատասխանել ու բանակցութեան միջոցին մենք անգամ ներքին գործոց վեմամբ պաշտօնէսն մանրամասնաբար քննելով զգործն ի գիր առաւ զայն և այժմ մեր տուած տեղեկութեանց պատասխանը կը ստանանք : Բայց Ստատուածաւոր վարչապետը քիչ շատ հասկնալով դատին վստահանք, ի կ. Պօլիս վերցնել ուղից զայն և ինքն փութաց դնաց՝ առանց եղիարտական կառավարութեան որոշմանը և դատաւիճոյն սպասելու : Արդ՝ ինչ իրաւամբ անոր ետեւէն վաղեմը պարտաւորութիւն պիտի ունենամք : Քանի որ վաղեմը եթէ կերպով իւր գործակից որ կեղծութեան Վարչութեան որոշումը բռնին պիտի չլայ, կ. Պօլիսն ալ ի կ. Ներսիսով կամապարհ կերթայ առանց Վարչութեան համաձայնութեան, այս կործնալ կը ընդունուի բոլոր ուղեւորներ ընթերցողաց արդար դատողութեամբ :

Յիշատակարարական սեփական գործոց գաղտնի կեղծութեան Վարչութիւնը կրնայ մասնաւորապէս կամ ի պաշտօնէն բացառու թիւն պահանջել Սղիարտոսի ազգային ժողովին : որ արձանագրութիւն ըրած և որոշած է, և նախադաճ արտօնութիւն ունի ժողովոյն ուրոշումները գործադրելու : կարծեմք թէ կ. Պօլիս ազգային կեղծութեան ժողովոյն մէջ և ուրիշ տեղուանք ևս այս կանոնով կը վարուին : Արդ՝ եթէ մենք թշնամութեամբ այս գործոց միջամտելու եղեր եմք, պատասխանատու եմք միջոց յարգել և գործադրել մեզ յանցանք պիտի համարուի, զոր չեմք կարծեր ամենին, այն ժամանակը միայն պակասութիւն ըրած կըլլամք : Քարծեալ երկու սղիարտով թիւն պակասութեան մէջ գտնուելու եմք միջոց յարգել և չեմք յարգել զայն : այն ինչ ընդհակառակն մեր կողմէն դեռ տեղեկութիւն չտուած և մեզ բան մի չհարցուցած՝ մէկէն ի մէկ յանդիմանութեան շնորհիւ և դատաւիճութեան սկսած անգաղաւ մեր վրայ : միթէ որքան էր առանց երկու կողմէն մտիկ ընելու՝ որովհետեւ այս խնդրէ : Մեր կողմէն տեղեկագիր բեր ու բոլոր պէտք եղած թղթերը յաղարկուած են ի Պատրիարքարան կ. Պօլիս, և ցարէ անպատասխան կը մնան : Բայց ինչպէս վերը ըրած եմք, ցործադիր որ դատարանին դատաւարութիւն կընէ մեզի գէ՞մ, դատը միջոց յարարի մէջ պիտի մնայ : Այսու ամենայն հարկ կը համարուի որ ընդամեն օրհնեալ հասարակութեան ծանր ուղարկութիւնը այս կարեւոր պարագային վերայ հրաւիրել : այսինքն թէ միևնոյն անձը ինչ իրաւամբ երկու պաշտօն ի գործ կը զինէ միևնոյն խնդրոց վրայ : միթէ արդարութիւնը չի՞ պահանջեր որ կամ դատաւար ըլլայ կամ դատաւոր : իսկ Աստուածատու վարդապետին դալով, նա գործիք մըն է այս գործոց մէջ և յայտնի ձեռք մը մընալով կը զարմի :

Ի վերջ յօդուածոց իւրոց, եղբայր նամակագիրը ըստ պաշտօնի ընկնելով մեզ ըրած էր որ, «եթէ Պօլիս չըստուրլայ, զօրաւոր ձեռք կայ զինքը բերելու» : Ճանախտ է այս : քանզի ոչ որ կարող է օրինաւոր լիաւորութեան

դէմ կենալ կամ հակառակիլ : սակայն ամեն դատի ու վիճի համար բռնութիւն կամ ուղադրուիլ ընկը արդարութիւն չէ : ամեն բան վիճին համեմատ կը գործադրուի և այն խօսքը որ կըսէ թէ՝ «իրաւունքը զօրաւորագուէնին է», այս դատու համար չէ : Յիշատակարարական չեմք և ի Պօլիսու դատուած ժամանակին, քանիցս անգամ, կանչեցին զմեզ ի կ. Պօլիս, և թէպէտ մեր վիճակին գործոց համար չէր, բայց և այնպէս կեղծութեան վարչութեան հրամանացը հնազանդելով փութալով երթալ ի յիշեալ մայրաքաղաքն, մեր պարտաւորութիւնն ըլլալով յարգել և սիրով ի գործ դնել Վարչութեան հրամանները : Պակայն ներկայ վիճը այնպէս չէ : քանզի եթէ գործոց մը ձեռնարկութիւնը ըրած եմք, մեզ յանձնուած ժողովրդեան օրոշումները պաշտպանելու նպատակաւ մեր պարտը կատարած եմք : և եթէ մեր այս ըրածը յանցանք մըն է, տեղեկ մեզ չվերաբերիր, այլ Եղիարտոսի ազգային Վարչութեան, որ իւր պաշտօնական նուիրութեամբ արտօնութիւն տուած է մեզ ի գործ դնել իւր տնօրէնութիւնները : Քարծեալ անհիմն է այն խօսքը թէ Եղիարտոսի Ժողովուրդը մեզի դէմ իրար տնցած են : այլ ընդհակառակն եղած տարածաշնորհեանց վերայ վշտալով բոլոր կընեն : Որքան ցործադիր որ վիճակայինը զգուշ չեն և մենք մեր նուիրական պարտաւորութեանցը համեմատ այս գործը կատարելու աշխատելու եմք, ուրքան ինչ իրաւամբ սպասուիլով և բռնութիւն պիտի ըլլայ մեզ, եթէ միայն մէկ անձի անհամայն ըլլալուն համար է, այլ արդ ինչպիսի : Կը յուսամք թէ սղիարտան Հայրիկը ազգային կեղծութեան Վարչութեան արդարաւոր զգուցանանքը համաձայն ըլլալով, և իւր բարձր կոչման արժանաւորութիւնը քա՛ն ծանաչելով, արդարութիւնը պիտի յարգէ և այս դատին ճշմարտութեամբ վստահան պիտի ապ քննելով գրեթե անհաշուութեամբ : Եւ իւր այս ընթացքով՝ Նորին Սրբաւորութիւնը պիտի որոշուի իր ընտրութիւնը սրտերը՝ իւր պանծալի անուան յիշատակը անմոռաց թողլով բոլոր Հայ ժողովրդոց մէջ :

Ահա, յարգող խմբագիր, Եղիարտոսի ազգային այժմուս անցիկ ճիշտ նկարագրութիւնը : զոր կը ընդգրկէ հրատարակել Արշալոյս միջոցաւ ի տեղեկութիւն բոլոր հասարակութեան :

Մնամ օրհնեալ ազգիս և ձեզ արեւմտայնու :

ՄԵՍԵՐՈՎԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Ահա ասիկ զերա. Մեսրոպ Ս. եպիսկոպոսին նամակին մէջ յիշուած կտակին թարգմանութիւնը : ԱՏԱԿԱԳԻՐ

Եղեալ յերկուս օրինակս, որոց մէկ օրինակը կը պահուի Փարիզ քաղաքի մէջ, որ հանգուցեալ Եղեալ զարեան Զաւոր աղային կինն է, և միւս օրինակը՝ Գահիրէի բուն Հայոց պատրիարքարանին սնտուկը պահուած է :

Գահիրէի և փառաբանութիւն ամենակարողին և ամենողորմածին Լուսաւոր, որ կը ծանառէ զանցեալն և զպայտնին և որուն կը վստայէ փառք յաւիտեանս :

Երբ իւրաքանչիւրը կը պարտաւորի միմեք բերել զմահ իւր, որ շուտ կամ անագան պիտի հանին և հետեւաբար հոգ տանին խոհմութեամբ հարկաւոր բաները ի գործ դնելու, որպէսզի ապագային մէջ գծուարութիւններ կամ արգելք տեղի չունենան ի մասին գործադրութեան վերջին կամաց կտակողին : Այս պատճառաւ, վախեալով որ չըլլայ թէ այսպիսի գծուարութիւններ հասնին և փափաքելով օրինաւորապէս գործել, որովհետեւ մարդս չի կրնար թէ երբ պիտի գայ մահը՝ որ Լուսաւոր արքայութեան իւրաքանչիւր արարած ի վերայ գրուած անհրաժեշտ պարտք մըն է, ևս ստորագրեալս կը փութամ հարկաւոր հոգաւորութիւնը ընել ի գործադրութիւն իմ վերջին կամացս ի մասին բաշխման ժառանգութեան իմոյ, ինչպէս որ այս հոգաւորութիւնը ամեն ազգաց մէջ կը ըլլայ խոհական նախաձեռնութեամբ :

Այսպէս իւրաքանչիւր անձի պարտք է ողորմութիւններ և նուէրներ ընել իւր զգայմանցը համեմատ, թէ եկեղեցեաց և թէ ազգայնաց ու կարօտեաց, որ պէտք ինքն ևս արժանի ըլլայ Լուսաւոր ողորմութեան յատուրն դատաստանի, որովհետեւ Տէրն մեր ըստ իւր սուրբ Լեւտարանին մէջ, անոնք որ ողորմութիւն պիտի ընեն, ողորմութեամբ պիտի դատուին : Կամանալէս ըստ, ողորմութիւնն պիտի փառաւորուի յաւուրն դատաստանի :

Ուստի այս պատուիրանաց համեմատ վարուելու համար, և ամեն հարկաւոր բաները զուգործութեամբ կարգադրելու նպատակաւ, ևս ստորագրեալս փարիզ, դուստր Զօհանէսի, և ըմակից հանգուցեալ Եղեալ

զարեան Զաւոր աղայի, իսկ քս զլուսաւ ըլլալով կը յայտնեմ ի ներկայութեան ստորագրեալ վկայից, թէ զամենայն գոր ինչ ունիմ, այսինքն պատրաստ գրամ, դոհարեղէններ, օսիկ, արծաթ և տան կարաւոր, որպիսի են պղնձեղէններ, կահք և հագուստներ, նմանապէս անշարժ ստացուածք և կալուած մի՛ որ ի Սաթարիէ հըղանուի, և կէսուակէս ընկերութիւն է Լեւաքանեան Հանրամարտիկ Տէր, և նոյն կալուածոյն կից տունը և անոր վերաբերեալ երկիրները, անասունները և այլն : Բայց յայսպէս երկիր մի՛ որ նմանապէս ի Սաթարիէ հըղանուի և որ ծանուցեալ է Պօլիսի անուամբ : վերջապէս ինչ որ պիտի մնայ զինի մահուան իմոյ, բացառութեամբ երեք էդդերներու որոց պէտք է աղատութիւններն տալ և մէկ չորրորդ էդդերի որ արդէն ազատ է ասոնցմէ իւրաքանչիւրոյն վճարելով 2500 զուրուշ, և տալով մէյմէկ անկողին և մէյմէկ սէտիլ հանդերձ քարձեքով : զարծեալ երեքական պղնձ թէնձիքէ և հագուստներէս երկերկու ձեռք հագուստ : իսկ մնացեալ իմ բոլոր ժառանգութիւնս պէտք է որ հետեւեալ կերպիւ բաժնուի : Զօդուած առաջին :

Մահուանէս ետքը՝ պէտք է որ 5000 զուրուշ վճարեն սնտուկի մը համար և անոր մէջ ամբօրին իմ մարմինս : Այս սնտուկը պէտք է որ մանուշակաւոյն մատաքեայ թաւիլով պատուած օսիկ թեւ ժայռէն ներով զարդարուած ըլլայ, Բայց յայսման կը կամիմ որ 25,000 զուրուշ վճարեն թաղման հանդիսին հարկաւորութեանցը համար, որպիսի են եկեղեցին լուսաւորելու պէտք եղած մոմերը, քահանայից և վարդապետաց վարձք վասն թաղմանս, աղքատաց և կարօտեաց ողորմութիւնը, կառքի ծախք և այլն :

Կուգիմ որ մարմինս թաղուի ի դերեզմանատունն Գահիրէի Ս. Սինաս եկեղեցոյն, ուր կը հանդիս իմ ըմակիցի դիակը, որուն ալ կողմը պէտք է դետեղել իմ մարմինս : Եւ որովհետեւ յայտնի չէ թէ մարդս երբ և ո՞ր քաղաքի մէջ պիտի մեռնի, ի դիպումս որ մահը Գահիրէէն ի զատ ուրիշ ուր և է երկիր մը մէջ հասնի ինչ, կը կամիմ որ իմ դիակս անկէց փոխադրուի ի վերոյիշեալ Գահիրէ քաղաքը : Զօդուած երկրորդ :

Մահուանէս ետեւ պէտք է որ 5000 զուրուշ վճարեն առաջին շաբթուան կիրաւաւորն արարողութեանց ծախուց համար : զարծեալ 5000 զուրուշ վճարելու է մահուան երկրորդ տուր եկեղեցոյն մէջ ըլլալու արարողութեանց ծախուց համար, այսինքն պատարագի հանգստեան աղօթից, եկեղեցոյն լուսաւորութեան, ու մոմերու համար և այլն, ինչպէս որ սովորութիւն է : Բայց յայսպէս 20,000 զուրուշ տալ պէտք են Ս. Սինաս եկեղեցոյն վասն ծախուց 4000 տուր արարողութեանց զինի մահուան իմոյ : Այս զուրուշ մէջ պարուակեալ պիտի ըլլայ հոգւոյ հանգստեան պատարագի մը ծախքը, մոմերուն գինը, ողորմութիւնը աղքատաց և կարօտեաց, վարձաւորութիւնը քահանայից և վարդապետաց և այլն, որով կը փափաքեմ ընդունել յԱստուծոյ զիջողութիւն մեղաց և զհանգիստ հոգւոյ իմոյ, ինչպէս և զհանգիստ հոգւոյն ըմակիցիս : Այլ կամիմ որ 10,000 զուրուշ ծախք ընեն մարմարին քարեր գնելու, նման այն քարերուն որով շինուած է հանգուցեալ ըմակիցի շէնքը : վերջապէս պէտք է որ 20,000 զուրուշ ծախք ընեն մահուան քառասունին օրը կերակուրի համար, և բաժնեն զայն աղքատաց և կարօտեաց :

Զօդուած երրորդ :

Իմ ժառանգութեան վերոյիշեալ զուրուշները հանել է ետեւ, պէտք է որ 80,000 զուրուշ վճարեն հետեւեալ անձանց, այսինքն իմ բերք քերցս տիկին Հոփսիմէին (որ ըմակից է Նարիկէճի օղտու Գրիգորին), 10,000 զուրուշ, տիկին Մարիամին (որ ըմակից է Շէվայիքի Սիւրիին), 10,000 զուրուշ, և օրիորդ Սրբուհին 10,000 զուրուշ, ընդամենայն 30,000 զուրուշ, որ պիտի հատուցուի իմ բերք քերցս իբրեւ կատարեալ բաժին իմ ժառանգութեան : յորմէ ուրիշ բան խնդրելու կամ պահանջելու ամենին իւրաւունք պիտի չունենան : Իմ երկու հօրեղբորդացս՝ Բուստի Երզնկեան Գեորգիին և Կարապետին տասնական հազար զուրուշ վճարուի իւրաքանչիւրոյն : Կամանալէս իմ հոգեւաւորս Սաթարիէ վճարուի 30,000 զուրուշ : զոր հանգուցեալ ըմակիցս խոստացած էր նմա, և մահը վրայ հասնելով չկրնայ իւր խոստումը կատարել : ուստի ես ներկայ կտակովս ահա ի գործ կը դնեմ նոյն խոստումը : Ուստի կա

